

Nørre Nebel Kirke og Skole paa Pastor Stampes Tid;
men efter Kirkens Restauration.

Nørre Nebel Kirke.

Ved Læge *Hans Torbøl*, Nørre Nebel.

Det er Hensigten i det følgende at give en Skildring af Nørre Nebel Kirke og Kirkegaard, saaledes som de henlaa ved Midten af forrige Aarhundrede.

Emnet kan paa Forhaand synes kun at have stedlig Interesse; men vi kan gaa ud fra, at baade Kirker og Kirkegaarde overalt i Landet paa dette Tidspunkt henlaa i en lignende vanskøttet Tilstand. Skildringen vil saaledes ogsaa blive en Art Tidsbillede. Hensigten er tillige at omtale Personer og Begivenheder i Tilslutning hertil.

Det er Pastor Stampes Optegnelser, som sætter mig i Stand til at gaa saa langt tilbage i Tiden. Disse findes delvis bevaret i Nørre Nebel Præstearkiv, og det vil da være i sin Orden først at nævne nogle Data vedrørende hans Liv.

Pastor Jacob Stampe blev født i Viborg i Aaret 1800.

Hans Fader var Avlsbruger og Værtshusholder. I 1834 blev han Præst i Aastrup og Starup, og fra 1844 og til sin Død i 1870 var han Præst for Nørre Nebel og Lydum Menigheder. Han var gift med en Degnedatter fra Hvirring ved Horsens, Charlotte Nikoline Grundahl. I Ægteskabet var der 2 Sønner, hvoraf den yngste, Georg, døde 1853, ca. 10 Aar gammel. Den ældste blev theologisk Kandidat. I Krigen 1864 aftjente han sin Værnepligt som Løjtnant; men han kom hjem fra Krigen som dødssyg og døde kort efter sin Hjemkomst i Nørre Nebel Præstegaard af en Lungelidelse. Faderen har efter hans Død udgivet en Digtsamling af ham, blandt hvilke der findes gode Ting. Han var afholdt af alle og skildres som en lovende, ung Mand.

Idet Familien døde, blev Pastor Stampes Optegnelser liggende i Nørre Nebel Præstegaard. Med disse i Haanden vil vi da nærme os Nørre Nebel Kirke og anstille Betragtninger over, hvorledes den og dens Omgivelser saa ud for henved 80 Aar siden, altsaa i Tiden omkring 1850.

Om Kirkegaarden siger han:

»Rundt om den er et Stendige, men iøvrigt er den ikke bedre vedligeholdt end andre jyske Kirkegaarde, altsaa med højt Græs paa Gravene og med urene Gange. Ofte bliver den besøgt af Faar og Kreaturer, der efterlader deres Urenligheder og derved gør et ubehageligt Indtryk paa den, der kommer der.«

Tildels for Indtægternes Skyld, men vist ogsaa for at faa lidt Orden i Tingene, udlejede man Kirkegaarden til Høslæt. Lejen varierede de enkelte Aar mellem 1 Rdl. og 1 Rdl. og 3 Skl.

Betragter vi nu selve Kirken udvendig, vil vi se, saa snart man gør os opmærksom paa det, at den er noget forbygget. Selve Højkirken er for lav baade i For-

hold til Taarnet og Koret. Denne Vandalisme, om man saa maa sige, skete i Pastor Stampes Tid.

Beboerne ejer Kirken. Den blev købt for omtrent 6000 Rdl. C. af Teilmann paa Skrumsager i Aaret 1804. I Aaret 1750 har den været ejet af den samme Familie, hvilket ses af nogle Jernbogstaver samt nævnte Aarstal paa Kirkens østre Gavl, der da har været under Reparation.

Pastor Jacob Stampe.

Pastorinde Charlotte Stampe

Pastor Stampe skriver:

»Det er en anselig Kirke med højt Taarn. Højkirken
 »har været $1\frac{1}{2}$ Alen højere, end den nu er; ved Repara-
 »tionen 1849 blev den gjort lavere. I dette Aar blev
 »nemlig foretaget en Hovedreparation paa Kirken. Hele

»den øverste Del, nemlig alt Træværket, blev fornyet, »ligesom og en stor Del af Blyet blev omstøbt. I hele »Højkirken blev indlagt nye Bjælker. Da Beboerne dels »havde Vanskelighed ved at gøre den saa høj som før, fordi »det var dem besværligt at skaffe nye Bjælker og dels vel »heller ikke havde saa megen Lyst dertil, blev den øverste »ste Del af Højkirken gjort $1\frac{1}{2}$ Alen lavere. Hertil »havde de ingen Tilladelse, og de blev for denne deres »Selvraadighed dømt af Kultusministeriet til at betale »til Skolelærerhjælpekassen, hvad der derved blev spæret i Bly, hvilket ansattes til at være af en Værdi af »250 Rdl. De blev betalt i Slutningen af Aaret 1851. At »de ikke blev betalt før, hidrører fra, at Beboerne paa »alle Maader søgte at forsvare sig mod Provstens Klage »over dem. Denne lod endog optage Forhør over Kirkeværgerne og alle de Haandværksfolk, der havde haft »med Reparationen at gøre. Imidlertid faldt dog dette »Forhør ud til Fordel for Beboerne, men derimod ikke »saa ganske dette Oversyn, som de lod foranstalte. Halvdelen af Synsmændene var ikke paa deres Side. Jeg »hjalp Beboerne, hvad jeg kunde.«

Som man vil forstaa af Pastor Stampes Beretning, dølger der sig noget bagved Linjerne. Gangen er da, saavidt man kan forstaa, den: Kirken er blevet »udsat«, som man siger, og man har da trukket Reparationen ud saa længe som muligt. Folk var den Gang langt mere bange for offentlig Gæld, end de er nu, og Kirkeværgeren, Christen Nielsen Høy i Kroggaard, nordligst i Sæding By, var som Kirkeværge Sjælen i denne Reparation. Han havde regnet ud, at man ved at gøre Kirken $1\frac{1}{2}$ Alen lavere samt ved at gøre Taget saa smalt, at det netop dækkede Muren, kunde sælge saa meget Bly, at det kunde betale Reparationen og maaske lidt til. Det er jo almindeligt, at Kirketaget naar nogle Tommer

udenfor Muren. Denne Udvej faldt ganske i Pastor Stampes Smag. Han var en økonomisk Mand, der havde Orden i sine Pengesager, og han hjalp, siger han jo selv, Beboerne, hvad han kunde.

Efter gamle Folks Beretninger er det gaaet saaledes til:

Først trak man Reparationen ud saa længe som muligt. Da det ikke kunde gaa længere, greb Beboerne med Christen Høy i Spidsen selv ind og betalte Udgifterne med de Penge, som indkom ved Salget af det tiloversblevne Bly. Overfor Myndighederne søgte man nu i et Par Aar at bevise, at alle og enhver havde handlet i god Tro: Man kunde ikke skaffe Bjælker, som var lange nok o. s. v. Men da Bøden var betalt, gned Folk sig i Hænderne, fordi Sognet var sluppet saa billigt fra den Historie. Ingen har haft Sans for, at Kirken ved denne Omkalfatring er bleven ringere og mere uanselig, saaledes som den er det endnu den Dag i Dag. Naar Tagbygningen igen skal restaureres, maaske om et Par Hundrede Aar, vil man maaske atter føre Kirken tilbage til dens oprindelige Skikkelse.

Det var Pastor Stampes gamle Fjende, »Fritænkeren« Christen Nielsen Høy, som han her arbejdede sammen med.

I Pastor Stampes Optegnelser fra Aaret 1852 faar han følgende Nekrolog:

»I Sædding døde den 21. Oktober 1851 en ikke umærkelig Mand, nemlig Gaardmand Christen Nielsen Høy »i Kroggaard. Han var født i Nebel den 30. Juli 1788 »og nød i sin Ungdom den for Bønderbørn sædvanlige »Undervisning. Efter at være bleven Soldat, fik han »Bestilling som Korskriver¹⁾, og da han blev fri for

¹⁾ Kor var en militær Inddeling; Schleppegrell var vist en Tid Chef for 2. Jægerkor. Man talte ogsaa i 3 Aars Kriegen om det frivillige Riber-Kor.

»Krigstjeneste, blev han Politibetjent, fra hvilken Be-
 »stilling han dog fik sin Afsked, efter Rygtet, fordi han
 »smuglede Gæs over til Skaane. Penge tjente han; thi
 »han hævede fra denne Tid Renter af en kongelig Obli-
 »gation, stor omtrent 1600 Rdl.

»Han kom her tilbage til Sognet og blev den 1. Maj
 »1824 optegnet her i Kirken og paa samme Dag havde
 »ogsaa 2de Søstre af ham Bryllup her i Kirken. I Kø-
 »benhavn skal han have avlet Børn med et Fruentim-
 »mer, der døde paa Fødselsstiftelsen, hvor disse Børn
 »blev af, vidste han nok ikke selv. Han var et godt
 »Hoved, men en Fritænker; den 2. og 3. Trosartikel for-
 »kastede han aldeles ifølge Sagnet; thi selv har jeg ikke
 »hørt ham ytre saadanne Meninger. Formodentlig har
 »han lært sit Fritænkeri i København. Han boede som
 »Gaardmand i Kroggaard nogle Aar og flyttede saa til
 »Gjording Sogn, hvor han ligeledes ejede en Gaard. Han
 »levede her i 17 Aar, men var i Almindelighed ikke lidt.
 »Derfor kom han igen til Kroggaard og levede her noget
 »over 4 Aar.

»Hans Kundskaber var ualmindelige for en Bonde,
 »men han brugte dem ikke altid paa en god Maade. De
 »højere Stænder var han forbitret paa, uden Tvivl fordi
 »han ikke selv hørte til dem, da han, som det synes, var
 »en meget forfængelig Mand. Embedsmændene og især
 »Præsterne var ham en Torn i Øjet, og han forsøgte paa
 »enhver Maade at fortrædige dem og nedbryde deres
 »Agtelse. Dog skylder jeg Sandheden at tilføje, at han
 »altid var høflig og artig imod mig, naar jeg undtager
 »den første Tid, han sad i Forstanderskabet²⁾. Bøn-
 »derne havde megen Tillid til ham, og han blev meget

²⁾ Fra 1841 til 1867 havde vi Sogneforstanderskaber, for hvilke Sognepræsten var født Formand. Disse kaldtes senere Sogneraad.

»spurgt til Raads af dem, dog tvivler jeg paa, at det
»altid var honnette Sager, han havde med at gøre.

»Siden Rigsdagsvæsenet kom i Gang, var det mest
»med slige Sager, han beskæftigede sig, og ved Folke-
»tingsvalget i Varde den 4. Decbr. 1850 manglede han
»kun ganske faa Stemmer i at blive valgt. Dog denne
»Post havde han vist ikke været voksen og lige saa lidt
»skikket til; han var et hidsigt og opfarende Menneske.
»— Sine Religionsmeninger dulgte han ingenlunde for
»dem, der vilde høre paa ham, og nogle faa blev vel
»smittet af dem, men han tabte dog mere og mere sin
»Agtelse blandt Bønderne. Ved Tidsomstændighederne
»var han bleven en formuende Mand, men Bondearbejde
»havde han ikke synderlig Lyst til; og jeg tror heller
»ikke, han forstod sig ret derpaa. Ved Kommunelignin-
»gen forekom han mig at være partisk for sin Familie.
»Han skrev stundom noget i Avisen, som oftest lumsk
»og uheldigt, vel med nogle gode Idéer, men som igen
»var blandede med mange besynderlige og urigtige Me-
»ninger. Han var kun kort Tid syg, men led meget i
»sine sidste Dage.

»Som ses af hans Navn, var han af den Høy'ske Fa-
»milie. Denne er meget udbredt her i Pastoratet og til-
»lige velhavende. En anden meget udbredt Familie er
»den Christensen'ske, fra hvilken Pastor Christensen i
»Ho og Oksby nedstammer. De er omtrent lige store,
»og til hver især henhører omtrent 14 Familier. Det
»synes, som om den Christensen'ske Familie er den mest
»dannede, den Høy'ske derimod den mest velhavende.«

— Man stifter ovenfor Bekendtskab med 2 Mænd.
Pastor Stampe tilhører den ældre Tid og har dens Me-
ninger. Han vil, at Underklassen skal være »artig«, men
man synes om ham, fordi han dømmes saa retfærdigt,
som han kan ud fra sine Forudsætninger. Christen Høy

er den nye Tids Mand, der vil Klassernes lige Rettigheder.

Ved Folketingsvalget den 4. Decbr. 1850 havde Christen Høy Herredets Provst, Provst Tobiesen, Thorstrup-Horne, som Modkandidat, hvad Pastor Stampe ikke omtaler. Og Valgmødet var, efter hvad ældre Folk meddeler, henlagt til Varde Kirke. Her stod han altsaa overfor den Mand, med hvem han faa Aar i Forvejen havde haft Bryderier angaaende Kirkens Restauration. Man kan tænke sig, at Valgmødet var henlagt til Varde Kirke for at hævde Overlegenheden baade paa det gejstlige og det politiske Omraade. Maaske har man paa en blid Maade ladet Bønder og Smaakaarsfolk vide, hvad Skidt, de var kommen af. Traditionen fortæller i alt Fald, at Christen Høy ved denne Lejlighed bandede i Kirken.

Christen Høy har efter alt at dømme været en af de Murbrækkere, som enhver ny Tid behøver for at naa ind under mere ideelle Samfundstilstande. Derfor har ogsaa Repræsentanterne for den gamle Tidsaand været ham paa Nakken.

I hans Spor er siden andre Bønder her fra Egnen naaet ind paa Rigsdagen, saaledes Bollerup-Andersen i Ølgod.

Efter disse Afvigelser vil vi med Pastor Stampe gaa ind i Kirken og især dvæle ved det, som Pastor Stampe saa, men som nu ikke mere findes.

En af de Ting, som Folk i vore Dage kun sjælden tænker paa, naar de gaar ind i en Kirke, er den Omstændighed, at enhver gammel Kirke ogsaa er en Begravelsesplads. Maaske ligger de 12 første Præster efter Reformationen samt deres Hustruer foruden mange andre gode Folk begravet inde i N. Nebel Kirke. Den sidste Præst som blev begravet i N. Nebel Kirke, var Niels Holst. Han døde 27de Januar 1782 og blev begra-

vet i Kirken den 4. Febr. samme Aar. De følgende Præsters Grave finder vi ude paa Kirkegaarden.

Lige neden for Knæfaldet foran Alteret finder Pastor Stampe en Træramme, hvorpaa han læser følgende:

»Herunder hviler udi Herren den hæderlige og vel-
 »lærte Mand, Hr. Jacob Pedersen Høst, fordum Sogne-
 »præst til Nebel Kirke, som døde den 8de Novbr. 1674
 »i hans Alders 53. Aar. Gud give hannem en ærefuld
 »Opstandelse med alle Guds Børn.«

Det var den yngre Høst, her ligger begravet. Han var den sjette Præst efter Reformationen og sin Fader, Peder Christensen Høst's, Efterfølger. Den første luther-
 ske Præst var ogsaa en Høst, Jacob Høst. Han havde tidligere været Munk. En Søn af ham, Christen Jacob-
 sen Høst, blev født i Nørre Nebel 1548 og var Præst i Lunde-Outrup fra 1573 og til sin Død 1631, ialt i 58 Aar. Muligvis er de alle af samme Slægt. Derimod hører man intet om, at den ret udbredte Familie Høst skulde ned-
 stamme fra denne Slægt, medens en anden udbredt Fa-
 milie, Barfod, som vi siden skal se, gør Fordring paa at nedstamme fra N. Nebel.

Familien Høst var ret udbredt her paa Egnen paa dette Tidspunkt. En Broder til Præsten, Jacob Pedersen Høst, nemlig Christen Pedersen Høst, var Degn i N. Nebel, en anden Broder, Claus, boede i Sædding, en tredie Broder, Lauritz, boede i Præsteby, og en Søster, Mette Bergitte, var gift med Hans Bart-
 Barts kjær i Jerne. Selv fik Jacob Pedersen Høst Tilla-
 delse til i Aaret 1660 at ægte Anne Poulsdatter i Henne, rimeligvis en Datter af Præsten Poul Christensen Skads, med hvem han var beslægtet i tredie Led. Man lægger Mærke til, at der paa ovennævnte Gravminde staar:
 »Sognepræst til Nebel Kirke«. Dette lyder lidt underligt, thi Nørre Nebel og Lydum har udgojrt et Pastorat, saa-
 længe ældre Folk erindrer.

Gaar vi nu med Pastor Stampe ned i Gangen, finder vi, at der foran Taarnet eller foran det nuværende Orgel er en Træramme, hvorpaa vi læser:

»Herunder hviler hæderlig og vellærte Mand S. H. »Christen L. Bang, fordum Sognepræst til Nebel og Lydum i 7 Aar, som var født i København, døde den 31. »Maj Anno 1689 og venter en hæderlig Opstandelse.«

Ogsaa dette Gravminde er nu forsvunden.

Ved at sammenligne disse to Indskrifter ser vi, at Lydum er bleven Anneks til Nørre Nebel i de 8 Aar fra 1674 til 1682, da Bang blev Præst. Var nu Bang eller hans Formand, Hans Pedersen Friis, den første Præst for begge Menigheder? Vi skal siden se, at Bang var den første, og Friis var den sidste Præst ved Nørre Nebel Kirke alene.

Man læser i Fædrelandshistorien, at efter Reformationen 1536 blev mange smaa Sognekald lagt sammen, fordi Præsterne nu fik Lov til at gifte sig, de smaa Menigheder kunde ikke underholde en Præstefamilie. Dette skete ikke lige straks efter Reformationen i disse Sogne. Lønne Sogn er et af de mindste. For at bøde herpaa lader det til, at Nørre Nebel Sogns Kongetiende muligvis straks efter Reformationen er tildelt Lønne Præst. Da saa den sidste Præst i Lønne, Jens Hansen Rusk, i Aaret 1611 blev brændt paa Kjærgaard Ting paa Grund af Trolddom, blev Lønne Anneks til Lydum, og dermed gik Indtægterne af Nørre Nebel Sogns Kongetiende til Præsten i Lydum. Hvorledes det gik til, at Nørre Nebel Sogns Kongetiende siden tilfaldt Præsten for Nørre Nebel og Lydum, kan Pastor Stampe se af »en Del Papirer«, som han havde laant af Pastor Brandt i Henne, heraf manglede dog baade Begyndelsen og Slutningen.

Det fremgik af disse, at den omtalte Præst Christen Lauritzen Bang havde været »en saare god Mand« for

Nørre Nebel-Lydum Præstekald. Han blev Præst for Lydum og Lønne saa vidt vides i 1677.

Da Præsten Hans Pedersen Friis i Nebel døde i Aaret 1682, hvis Virksomhed udfyldte de 8 Aar mellem Høst og Bang, laa det nær, om Bang havde taget Nørre Nebel ind under Lydum som Anneks i Stedet for Lønne og var forbleven i sin gamle Præstegaard. Nørre Nebel ligger Lydum nærmere end Lønne og er et mere frugtbart og tættere befolket Sogn end Lønne.

Dette havde været et godt Bytte; men i Stedet for flytter han til Nørre Nebel og tager Lydum, sit gamle Hovedsogn, ind under sig som Anneks.

Foreningen af Sognene Lydum og Lønne var unaturlig, idet Lydum Præst skulde igennem Nørre Nebel Sogn for at naa hen til sit Anneks.

Lydum Sogn ligger nemlig nordøst, og Lønne Sogn vest for Nørre Nebel. Lydum Præst kunde næppe finde en kortere Vej til sit Anneks end forbi sin Kollegas Dør.

Antagelig har det ogsaa været generende, thi de Lydum Præster benyttede en Vej, der gik et Stykke nord for Præstegaarden, og som endnu paa Stampes Tid kaldtes Præstevejen.

Da Pastor Bang flyttede til Nørre Nebel, begik han, kan vi sige, tre Genistreger. For det første gjorde han sit tidligere Hovedsogn, Lydum, til Anneks. Dernæst var der nogle Enge i Nebel Marsk, der tidligere havde tilhørt Lønne Præstegaard ovre paa Lønnehede, som han nu fik lagt ind under Nebel Præstegaard, dernæst fik han Nørre Nebel Sogns Kongetiende, der burde have fulgt Lønne Sogn og være gaaet til Henne, idet Lønne nu blev Anneks af Henne, tildelt Nørre Nebel-Lydum Kald mod at svare Henne Præst 3 Td. og 6 Skp. Byg om Aaret.

Denne Afgift til Henne Præst er bleven betalt indtil

for faa Aar siden, da den nye Præstelønningslov traadte i Kraft.

Muligvis har der til en Begyndelse hersket gensidig Tilfredshed med denne Ordning. Præsten i Henne, Knud Michelsen Guldager, var Pastor Bangs Svigerfader. Den første fik jo da ogsaa nu Indtægterne fra Lønne Sogn. Men medens der ingen Klager har været over, at Nørre Nebel Præstegaard fik Engene, har der været Stridigheder om Nørre Nebel Sogns Kongetiende i næsten 100 Aar. I 1733—34 mellem Præsterne Oluf Sandberg i Henne og Michel Engel i Nørre Nebel. Og Pastor Wiiborg, der var Præst i Henne-Lønne 1764—70, rejste atter Sagen.

Præsterne har disponeret mere frit over deres Indtægter i gamle Dage end senere. Præsten Borken Tøstesen, Præst i Nørre Nebel fra 29. Septbr. 1578 til 1. April 1592, da han døde, modtog saaledes en Gang et kongeligt Brev om inden Paaske at indløse sin Præstegaard og dens Tilliggende, som han havde pantsat. Denne Sag har han rimeligvis faaet ordnet, idet han var en af de Mænd, der underskrev Christian den Fjerdes Hyldestakt i Aaret 1584.

Lignende Familiedispositioner som de omtalte ligger der aabenbart til Grund for, at Nørre Nebel Præst aarlig har maattet udrede 3 Td. og 6 Skp. Rug samt 7 Td. og 4 Skp. Byg til Præsten i Sønderho paa Fanø; men Anledningen er ukendt.

Pastor Stampe anser det for rimeligt, at alle Præster før Høyers Tid ligger begravet inde i Kirken. Det berettes saaledes, som alt berørt, at Hr. Holst, den sidste Præst før Høyer, den 4de Febr. 1782 blev nedsat i Kirken, om hans Enke, Else, f. Bang, der døde 1787, ogsaa blev det, ved Stampe ikke, men han anser det for rimeligt.

Om dennes Formand, Henrik Hansen Vassard, blev begravet i Kirken, ved man heller ikke til Bestemthed. Han var født 1711. Ifølge Stampe blev han i 1736 kaldet til et Kald af Christoffer Rosenkrantz, men trøstede sig ikke til at aflægge den befalede Ed. 1737 blev han imidlertid Præst i Favner i Trondhjems Stift; men det var saa vidtløftigt et Kald, at han 1740 maatte holde Kapellan. Han blev saa kaldet til Nørre Nebel—Lydum d. 4. Aug. 1741. Om hans Begravelse finder Pastor Stampe følgende i en gammel Tilsynsbog: »Den 29. Jan. 1777 blev Hr. Vassard begravet og døde i hans Alders 66. Aar. Ingen Ligprædiken blev holdt over ham, sædvanlig Jordpaakastelse, som skete af Hr. Provst Brorson i Lunde. Degnen Brandt og Skoleholderen Laust Christensen i Lydum sang ved Graven denne Salme: »O, kære Sjæl, frygt aldrig mere.«

Denne Beretning, at der ingen Ligprædiken blev holdt, eller der ikke tales om nogen Deltagelse, lyder lidt underlig. Maaske hænger det sammen med hans Sygdom. Hvilken Sygdom det, var, han led af, ved man ikke, men allerede 54 Aar gammel fik han sin senere Efterfølger, Pastor Holst, som Kapellan. Vassard har muligvis været stridbar, saaledes havde han Stridigheder med to af Herremændene paa Lydumgaard, Ritmester Blom og Jens Vindfeld; men da disse Stridigheder angik Embedsindtægter, kan han saa maaske paa anden Maade, siger Stampe, have staaet paa god Fod med dem.

En Søn af ham, Johannes Vassard, blev født i N. Nebel Præstegaard 12. Febr. 1754 og døde som Sognepræst for Lunde-Outrup 1820. Denne døde barnløs. Om han har haft flere Sønner, vides ikke, derimod fortæller Kirkebogen, at en Jomfru Vassard ofte har holdt Børn over Daaben.

Hans Efterfølger, Niels Holst, kom, som alt omtalt, hertil i 1765 som Kapellan. Han blev straks indlogeret i Præstegaarden, men da han var en stridbar Natur, er han rimeligvis snart stødt sammen med Vassard eller maaske ogsaa med Madammen, og allerede samme Aar finder vi ham indlogeret i Skolehuset oppe ved Kirken. Her er han saa rimeligvis stødt sammen med Degnen Brandt. Og man har da snarest mulig faaet ham anbragt henne i Lydum, hvor han fik den ene Halvpart af Lydum Annekspræstegaard.

Man fortæller, at han engang mødte med sit Køretøj for Døren for at faa Degnen med til Lydum paa et Tidspunkt, da han vidste, at denne barberede sig. Og Degnen maatte saa tage med til Lydum halvbarberet for ikke at faa Lov til at løbe bagefter. Til sidst gjorde han Degnen Brandt det saa broget, at denne maatte søge bort herfra og blev Degn i Jerne.

Imidlertid fandt han dog et Menneske, med hvem han slog sine Pjalter sammen, nemlig Jomfru Else Bang. De havde Bryllup den 25. Marts 1770, og Aaret efter havde de en Søn, der ved Daaben i Lydum Kirke, første Søndag efter Trinitatis, fik Navnet Ulrich Adolf efter den daværende Ejer af Lydumgaard, Oberstløjtnant Trappeau. Barnets Moster, Maren Bang, holdt det over Daaben. Man kunde fristes til at mene, at disse to unge Piger, Else og Maren Bang, kunde være Efterkommere af den bekendte Præst Christen Lauritzen Bang, den første Præst over baade Nørre Nebel og Lydum.

Den Mulighed er ikke udelukket, at deres Fader, Maler Peder Jensen Bang i Svendborg, stammer her fra Egnen.

Efter at have været Kapellan i 12 Aar, blev Niels Holst altsaa i Aaret 1777 Præst for hele Menigheden.

Om han blev kaldet til Præst af Kongen eller af Herremanden paa Lydumgaard, anser Pastor Stampe for et aabent Spørgsmaal. Imidlertid blev hans Lyst til Stridigheder og Personligheder ikke mindre med Aarene. Heller ikke hans Kone gik Ram forbi. Saaledes fortælles der, at han var slem til at staa og stikke efter hende paa Prædikestolen. Naar han talte om dem med »de runde og trinde Ansigter«, vidste Menigheden, hvor han vilde hen, fordi disse Egenskaber passede paa hendes Ansigt. Undertiden lugtede hun Luntten; naar han i Ugens Løb havde udspekuleret noget ganske fortrinligt, som han vilde sige hende i sin Prædiken, og hun tog sine Forholdsregler. Pastor Stampe fortæller herom: »Naar hun ikke vilde i Kirke, og han ellers havde forberedt sig paa nogle Stiklerier til hende og saaledes saa sig skuffet i sine Forventninger at kunne bruge dem, plejede han at sige til hende: »Vil du da være en Hedning.«

Man forstaar, at der endnu paa Pastor Stampes Tid har været adskillige Krøniker i Omløb om Pastor Holst, men som den forstaaende Mand vil Stampe ikke gengive de andres Overdrivelser og tilføjer undskyldende:

»Han skal iøvrigt have været en besynderlig Mand, og han skildres af mange som et halvgalt Menneske. Hvorvidt der er en Sandhed i disse haarde Domme om ham, skal jeg lade staa ved sit Værd, saa meget er vist, at Bonden ofte gaar for vidt i sine Domme over andre, især naar disse begynder at have den offentlige Mening imod sig.«

Pastor Holst blev, som allerede meddelt, begravet som den sidste Præst inde i N. Nebel Kirke d. 4. Febr. 1782. Hvor i Kirken, ved man ikke. De følgende fire Præster: Høyer, Bloch, Stampe og Rasmussen, der tilsammen var Præster for Nørre Nebel—Lydum Menig-

heder i mere end 100 Aar, ligger begravet paa Kirkegaarden. Rasmussen døde i Embedet 25. Okt. 1885. Disse fire var alle meget ansete og dygtige Mænd. Men vi var nu kommen ind i en Tidsalder, der indsaa det uhygiejniske i at begrave Lig inde i Kirken.

Var det da kun Præster, der nød den Ære at blive begravet inde i Kirken? Ingenlunde! I gamle Dage har der her i Sognene saa at sige levet »et Folk af Konger og Præster.« I Nærheden af Pastor Holst's Grav foran Alteret finder Pastor Stampe en smuk Gravsten, hvorpaa der staar: »Her hviler i Herren salig den velagtede Mand Jens Christensen af Nebel, fordem her Kirkeværge, nu salig hos Herren, som døde 1643.«

Denne Sten tillige med Gravminderne over de gamle Præster er fuldstændig forsvundne siden Pastor Stampes Tid. Tilbage har vi to vanskøttede Gravsten. Den ene har man, siden Pastor Stampes Afhandling er skrevet, slæbt fra Kirken ud i Vaabehuset og faaet den saa afslidt af Folketraad, at man ikke mere kan læse, hvad der har staaet paa dens midterste Parti. Paa denne Sten læser Stampe følgende: »Herunder hviler ærlig og velagtede Mand Hans Gjødson af Bolkjær, fordem kgl. Majestæts Delfoged udi Kjærgaard Birk og Kirkeværge til Nebel Kirke, som salig hensov den 19. Jan. 1662 i sin Alders 49. Aar med sin kære Hustru gudfrygtig, ærlig, dydsirede Quinde Abelone Pedersdatter, som sødelig hensov i Herren. De forvente efter denne rolige Søvn en glædelig og ærefuld Opstandelse.« Paa Siderne af Stenen staar to Vers, som vi endnu kan læse:

»Til Døden dit Hus du maa beskikke,
Naar Herren kommer, ved du ikke,« og

»At tælle lær mig, o Gud, mine Dage,
som Skibe og Fugle de løbe ved fage.«

Ved Enden af Stenen læser han Ordene:

»Hvo her vil strides for Livsens Krone,
fra Arbejd hvile de døde i Herren.«

Medens denne Gravsten efter Stampes Tid er flyttet fra Kirken ud i Vaabenhuset, er der sket en Flytning i modsat Retning med en anden Gravsten. Herom siger Pastor Stampe:

»Lige indenfor Kirkedøren ligger en smuk Gravsten, som før laa nær ved den østlige Side af Vaabenhuset, men som nu af Beboerne er flyttet ind, hvor den nu ligger; det vil ikke vare længe, før den vil blive ødelagt af Fodtrin. Det derpaa afbildede forestiller Christi Gravlæggelse, Opstandelse, Christus med Korset og Moses med Slangen i halvophøjet Arbejde og følgende Inscription: »Her hviler ærlig og velagtet Mand Christen Madsen af Sæding, fordum Ridefoged paa Frøstrup, som døde i Herren den 10. Juni 1666 ætatis (Alder) 67 Aar, med sin kære Hustru ærlig og gudfrygtig Quinde Inger Christensdatter, som salig hensov i Christo i hendes Alders 60. Aar den 2den Novbr. Anno 1652, hvis Sjæl Gud hafver.«

Ovenfor Inskriptionen staar paa et flagrende Baand:

»Vær trøstig, jeg har overvundet Verden.

Joh. 16.«

Pastor Stampe har desværre haft Ret. Næppe vil nogen finde ud af i Dag, hvad der har staaet paa disse vanskøttede Sten; men er det ikke, som om Stenene taler gennem disse Ord til os. Man ser sig uvilkaarligt omkring: Hvor har disse Mennesker boet henne i Sæding, hvem er deres Efterkommere? Vi føler uvilkaarligt, at deres Efterkommere maa have en god Slægtsarv at tære paa.

Maaske kan Læserne endnu holde ud at følge mig en lille Omgang ind i Kirken. Nørre Nebel Kirke har en Herremands-Stol ligesom mange andre Kirker, nemlig den umiddelbart under Prædikestolen. Her findes Bogstaverne L. B. samt Aarstallet 1576. Denne Stol har været Lavritz Barfods til Sædding Storgaard, og hans Vaaben, »en bar Fod«, findes udskaaret to Steder.

Oppe i Koret paa Nordsiden findes en anden Stol, hvorpaa man læser: »Anne Lauritz Kuon 1576«. Man skønner deraf, at de adelige paa dette Tidspunkt har talt Egnens Sprog. Omtrent ud for hendes Stolestade staar nu Døbefonten. Det ser ud til, at den oprindelig har været beregnet paa Neddypning af Børnene under Daa-ben; men den var allerede paa Stampes Tid delvis opfyldt med Cement, som den er den Dag i Dag. Stampe siger, at Menigheden skulde tvinges til at købe et Fad af Messing eller Tin. Nu er der ogsaa forlængst anskaffet Messingfad

Paa den øverste Stol i Højkirken Nordside læser Stampe Navnet Maren Christensen. Denne Stol er forsvunden og har givet Plads for Varmeapparatet. Om den næste Stol siger han: »paa Døren af den Stol, hvori Præstekonen sidder, staar Anno 1701«. Stolen staar der endnu, men det forekommer mig, at Præstefruerne ikke har formaaet i Tidens Løb at hævde deres Besiddelse.

Omtrent ud for Indgangen paa Nordvæggen staar nu den saakaldte gamle Altertavle. Tidligere indtog den Orgelets Plads og lukkede for Hvælvingen under Taarnet. Paa denne har Præsten Niels Lauritzen Barfod udskaaret sit Navns Forbogstaver med en Kniv samt Aarstallet 1606.

Han var Præst ved Nørre Nebel Kirke fra 30. April 1592 til 16. December 1613, og han var en Søn af Lauritz Barfod til Sædding Storgaard. Efter at have nævnt

disse to Data henholdsvis for hans Ordination og Død, tilføjer Pastor Stampe: »Iøvrigt er mig intet bekendt om ham, og det lidet, jeg ved om ham, skylder jeg den nuværende Rigsdagsmand Barfod, der efter sit eget Sige, da han var her i Sommeren 1847, nedstammer fra den Barfodske Familie paa Sædding Storgaard.«

Man læser ligesom mellem Linjerne, at Stampe ikke rigtig stoler paa Frederik Barfod, den senere bekendte Historiker. Han har vist anset ham for noget af en Fusentast. Som Mand af den gamle Skole taler han andetsteds om Bonden, der forsømmer sit Arbejde, efter at »Rigsdagsvæsenet« er kommen i Gang.«

Paa den ene Side har jeg hørt den Paastand, at den nulevende Slægt Barfod ikke nedstammer fra Familien Barfod paa Sædding Storgaard, da den adelige Slægt for længst er uddød, paa den anden Side ser vi, at i alt Fald Medlemmer af den nulevende Familie Barfod regner med, at de stammer herfra. Muligvis har begge Ret. Efter hvad jeg har hørt af Folketingsmand S. Sørensen, havde alt Lauritz Barfod begaaet en Mesalliance. Hans Kone, Anne, var ikke adelig. Hun har intet Vaaben paa sin Stol i Kirken. Hun har end ikke været værdig til at sidde lige overfor sin Mand, men hendes Stol er anbragt i Koret, og hun har faaet en saa jævn Betegnelse som »Lauritz's Kuon«.

Familien Barfod har naturligvis sin Stamtavle i Orden, siden den har en Historiker i sin Midte; men Pastor Stampe's Papirer alene giver et Indblik i, hvorledes den kan være udbredt fra disse Egne.

Den første Præst for baade Lydum og Lønne, Lauritz Nielsen Barfod, i Almindelighed kaldet den Gamle, var en Søn af Præsten Niels Barfod i Nørre Nebel, altsaa en Sønnesøn af Lauritz Barfod til Sædding Storgaard. Den tredie Præst for Lydum og Lønne var Lauritz

Lambertsen Barfod med Tilnavn Thorstrup. Hans Fader var Lambert Poulsen Barfod i Thorstrup og Horne.

Vi ser af de mellemste Navne, at der i Mellemtiden foruden en Lambert ogsaa har været en Poul Barfod i Familien. Familien har opgivet sit Krav paa Adelskab og er bleven borgerlig.

Lauritz Lambertsen Barfod døde 1677, efter ham blev Christen Lauritzen Bang Præst for Lydum og Lønne, der, som omtalt, fik Lydum lagt ind under Nørre Nebel og flyttede derhen i Aaret 1682³⁾. Paa et Par af de næderste Stole paa Nordsiden, der paa Stampes Tid var Mandfolkestole, findes et Par interessante Indskrifter. Nu søger Familie og Paarørende jo som Regel ind i samme Stol. Til Gengæld var Stolene i Koret den Gang forbeholdt Kvinderne. Af den ene Indskrift fremgaar, at Snedkeren Michel Tusen i Tarp, Lunde Sogn, selvanden i Aaret 1576 har lavet Kirkens Stolestader (Skamler) i 26 Uger. Man faar det Indtryk, at han praler af sin Hurtighed og Dygtighed. 26 Uger er jo et halvt Aar. Rimeligvis har han da arbejdet i Kirken fra Majdag og til November. Det har »givet Spaaner«.

Vi har set af det foregaaende, at Kirkerummet er en stor Begravelsesplads; her ligger utvivlsomt Lauritz Barfod, hans Hustru, Anne, deres Søn, Præsten Niels, og mange andre og »forvente«, som der staar paa en af Garvstenene, »efter denne rolige Søvn en glædelig og ærefuld Opstandelse«.

Hvis vi tilfældigt befinder os i Nr. Nebel Kirke paa Dommedag og ser den ene efter den anden rejse sig og sige: »Hæer legger a«, vil vi sikkert forbavses over de mange; men jeg tvivler ikke om, at vi alt i alt vil befinde os i det allerbedste Selskab.

³⁾ Paa Præstetavlen i Henne Kirke staar 1683.

Gaar vi nu med Pastor Stampe ud paa Kirkegaarden, finder vi straks øst for Vaabenhuset »en stor blaa Sten«; der er ingen Indskrift paa den, men under den hviler Kirsten Tarp fra Sædding Nygaard. »Hun omtales med Berømmelse for at have været dygtig til at regne, ligesom hun og holdt Skole for Børn.

Nogle af de ældre Sognebeboere har gaaet i Skole til hende.«

Hendes Virksomhed ligger altsaa i Aarene omkring 1800.

Denne Sten slæbte nogle Haandværkere engang paa eget Beram ind i »Kalkhuset« ved Skolen for at slaa Skælkalk paa den. Men den daværende Ejer af Sædding Nygaard gjorde Indsigelse, dog ikke fordi de havde begaaet et absolut Brud paa Ejendomsretten; men fordi han mente, at Kjæsten vilde »gaa igen eller spøge«, om hun ikke fik sin Gravsten. Saaledes kom Stenen atter paa sin gamle Plads. Nu er den imidlertid havnet som Trappesten ved Indgangen til selve Vaabenhuset.

»Lidt længere mod Sydøst ligger tvende smaa Ligsten. Paa den ene af disse staar: »Her hviler Støvet af Anne Christensen, Enke efter Degnen L. Christensen, født i Nørre Nebel Aar 1714, døde i Præsteby den 25. Oktober 1803.«

»Ved Siden af hende hviler hendes Mand, paa hans Ligsten staar følgende Ord: »Her hviler Støvet af Lauritz Christensen, Degn for Nebel og Lydum Sogne, født i Sædding Aar 1732, døde i Nebel Degnebølig den 27. November 1796.«

Disse Gravsten er nu borte. En anden er endnu paa sin gamle Plads. Om den siger Pastor Stampe:

»I det nordvestlige Hjørne af Kirkegaarden ligger begravet den saa agtværdige og almenagtede Degn Christen Lauritzen.« Hans Gravsten har følgende Indskriftion:

»Salig Christen Lauritzen, født den 10de November 1760, var Skolelærer i Lydum Sogn i 15 Aar, og Degn for Nebel og Lydum i 35 Aar, døde den 15. Marts 1833.«

Øst for Kisten finder Pastor Stampe den ældste Gravsten. Og paa den læser han: »Her hviler i Herren ærlig og velagtede Mand Jens Christensen Toftum af Sædding, som hensov i Herren den 16. Maj Anno 1630 i hans Alders 54. Aar. Gud give hannem med alle Guds Børn en ærefuld Opstandelse.«

Ogsaa denne Gravsten er borte.

»Paa den norde Side tæt ved Kirken findes et op-
højet Begravelsessted af Mursten med en Træramme om. Herunder hviler en formuende Families tvende voksne Sønner. De var deres eneste Børn. Faderen, Jens Henriksen Høy af Sædding, døde faa Aar efter den sidste, og han ligger ved Siden af dem. Moderen lever endnu og bærer med kristelig Hengivenhed sin dybe Sorg. Gaarden blev solgt bort før hans Død, og Bygningerne af denne gode Gaard er nu paa et Aftægtshus nær sporløst forsvundne.«

Dette er nu ogsaa for længst borte. Gaarden laa mellem Jens L. Jensen's og Laust Mouridsen's, nærmest den sidste.

Man føler gennem disse Ord, at Pastor Stampe selv frygter for at blive barnløs.

Vi lader nu Pastor Stampe fortælle videre:

»Paa den søndre Side af Kirken er et Begravelsessted, der ligner Jens Henriksen's Sønner's. Under dette ligger den forrige Ejer af Christen Jensen's Gaard i Sædding. Manden kaldes i Almindelighed Peder Storgaard.

Paa tre andre Grave findes sortmalede Brætter med Gravskrifter. I det nordlige Hjørne staar et over den særdeles duelige Smed, Niels Jensen Stald af Nebel med sin Kone, de døde kort efter hinanden.

Paa den østlige Side er et sortmalet Bræt over Snedker Lars Iversen af Præsteby og et over Lauritz Petersen's Hustru Lene Nielsdatter af Præsteby; hun blev nedlagt i Graven under mangfoldige Taarer.

Paa samme Side af Kirkegaarden ligger og de tvende afdøde Præster.«

Nu omtaler han, hvad der staar paa Præsterne Høyer's og Bloch's Gravminder, men da enhver den Dag i Dag kan læse det med lidt Taalmodighed, forbigaaes det her.

Mere vanskeligt er det at finde ud af, hvad der staar paa Jomfru Graae's Gravsten, der ligger ved Siden af Pastor Høyer's. Paa den læser Pastor Stampe følgende: »Her hviler det Forkrænkelige af Jomfrue Mariane Graae født i Viborg den 9de Januar 1730. Den 17de Marts 1816 døde hun i Nebel Præstegaard.«

Hun var i Familie med Fru Høyer, der var en Præstedatter fra Skjern og født Bering; men forøvrigt nok en af de ulykkelige gamle Jomfruer, der hos Slægtninge fortærede deres Naadsensbrød. Hertil kom hun fra Vilslev Præstegaard og fik to smaa Stuer anvist i Præstegaardens vestre Sidebygning. Maaske hænger hendes Optagelse sammen med, at Fru Høyer havde haft Held til at faa sine to Søstre gift fra Nørre Nebel Præstegaard.

Den ene blev gift med Sognepræst Christian Holt Cortsen til Henne og Lønne. De kom derfra til Ansager og siden til Saltum og Hune i Vendsyssel. Den anden Søster blev gift med Pastor Vassard i Lunde-Outrup.

Fra Jomfru Graae's sidste Dage har Pastor Stampe en Anekdote, som der ikke er meget ved, men den kommer nu alligevel:

»Hun var nu gammel 86 Aar og næsten døv. Da hun

forlangte at faa noget Medicin, blev Distriktslæge Monrad fra Varde tilkaldt. Paa hendes Forlangende svarer han: »Ja, nu skal Gud snart lindre hendes Qvide.« »Herre Gud,« svarede hun, der ikke rigtig forstod, hvad han sagde, »nu saa skal jeg da dø paa Tirsdag!« Han gentog sine Ord, og hun svarede atter: »saa skal jeg da dø paa Tirsdag.«

Det kom saa ogsaa til at passe, — paa det nærmeste da, hun døde nemlig om Mandagen.

Som man ser af det foregaaende, har der for 70—80 Aar siden ikke været mange Gravsten paa Nørre Nebel Kirkegaard, selv om man talte Træbrætterne med. Hvilket Værk kunde der ikke nu skrives om Nørre Nebel Kirkegaard, hvis en Mand gik derop og gennemgik ligesom Pastor Stampe de nu Hundrede og atter Hundreder af Mindesmærker. Disse tyder paa, at man nu interesserer sig mere for de Afdødes Minde. Men det er ikke gjort alene med at rejse en Sten og lade den tale. Det skrevne Ord har bedre Betingelser for at bevares saa at sige i det uendelige. Her har Pastor Stampe vist Vejen.

I samme Aand var det vi handlede for nogle Aar siden, da »Historisk Arkiv for Nørre Nebel og Lydum« udsendte Skemaer til hver Familie og bad Folk udfylde dem. For saa vidt Folk har fulgt Opfordringen, besidder vi her en Skat for Efterslægten.

Tillige siger vi til alle, baade unge og gamle, men især til de gamle: »Skriv Eders Erindringer«. Selvom I ikke synes, at det, I har oplevet, er af nogen Værd eller Betydning for Nutiden, kan det, ligesom Pastor Stampes efterladte Papirer, efterhaanden faa det. Og selv om I ikke synes, de skal indgaa i Sognets historiske Arkiv straks, vil de dog med Rette ende der om maaske halvtres eller tres Aar. Forhaabentlig bliver der efterhaan-

den i ethvert et Bibliotek med en Bibliotekar som Bestyrer, der tillige passer Sognets historiske Arkiv, og som gør sit til, at alle skrevne og trykte Sager, der vedrører Sognets Liv, saa vidt muligt tilflyder Arkivet. Efterhaanden vil Folk forhaabentlig begynde Historieundervisningen i Børneskolen med Sognets Historie og ikke ude i det himmelblaa.

Man har i flere Sogne udgivet Sognebøger, f. Eks. i Jernved, Starup og Lunde Sogne. Et saadant Arbejde fortjener al Sympati, men ikke alle Sognefolk kan magte det, eller rettere sagt, Interessen er ikke vakt endnu. En Sognebog er noget afsluttet, et Arkiv derimod er rodaaben, naar man stadig sørger for Tilførsel fra nye Kilder. Historien fortsætter nemlig sin stadige Gang: Vi er alle med til at lave Verdenshistorie. Vore Anskuelser, vort Arbejde, kan paa mange uanede Maader være medbestemmende for Livets og Historiens Gang, og i jo højere Grad, des bedre Samkvemsmidlerne bliver.

Pastor Stampes Papirer er af stor Betydning for Nørre Nebel-Lydum Sognets Historie, ligesom for Egnen overhovedet. Desværre er enkelte Skrifter højst mangelfulde. Muligvis har senere Præster nu og da hugget et Blad til »en Fidibus« eller en Præstefrue til »en Papilot«. Hver Tid har jo sit Behov! Med desto større Omsigt bør der derfor værnes om disse af hans Papirer, som endnu er i Behold.

Endnu har vi glemt at omtale en Grav paa Kirkegaarden. Stampe fortæller, at der lige til venstre for Kirkeporten findes en Grav, hvorunder en Betler ligger begravet. Der var intet mærkeligt ved ham undtagen den Omstændighed, at han som ung Bondekarl var bleven solgt af Herremanden paa Klavsholm, til hvis Gods han var stavnsbunden, til en anden Herremand der paa Egnen, som manglede en Bondekarl til at springe Sol-

dat. Og Prisen var »en Hundehvalp«, nemlig Hvalpen af en Mynde.

Historisk og kulturelt set udfylder denne Grav et stort Afsnit i Nørre Nebel Sogns, ja i hele Landets Historie. Det er Enevældens Virkninger, som sætter sit Præg ogsaa paa disse Egne. Hvor Magten og Bestemmelsesretten glider over paa faa Hænder, misbruger disse faa altid i Længden deres Stilling. En Ting lægger man Mærke til, at i saadanne Tider er Folk navnløse, eller de fortjener i alt Fald at være det. Det er Historien om en Herremand, der sælger en Bondekarl for en Hundehvalp, eller vi kan ogsaa sige, det er Historien om en Flok store Hunde, der bider Halsen over paa de smaa, og som de smaa Hundes Hvalpe, der vokser op og myrder de stores Unger og jævner Fortidens Spor. Sidste Del af Tragedien udspilles i vore Dages Rusland. Her i Landet er den overstaaet.⁴⁾

I Nørre Nebel Kirke og dens Kirkegaard giver Enevælden, dens Krige, Byggeforetagende og andre Vilkaarligheder sig Udslag paa den Maade, at det er først ved Tiden omkring 1800, Folk igen begynder fattigt og smaat at rejse Mindesmærker paa deres Afdødes Grave. Mens man skrev 1700, havde man andet at tænke paa. I mere end hundrede Aar har Luften været fyldt med Banden og Eder, med Overgreb og Hævnplaner. Saadanne Mennesker skaber ingen Udviklingshistorie. Hvilken Aand er det ikke, som en Modsætning hertil, der taler ud fra Gravstenene omkring 1660: Hans Gjødse af Bolkjær, der hviler ved Siden af »sin kære Hustru gudfrygtig,

⁴⁾ Det var under svedne Grin, vore jævne Haandværkere slog Gravsten i Stykker og fjernede andre Minder for 40—60 Aar siden. De havde en Forstaaelse af, at om ikke en smuk Gravsten tilhørte selve den onde Herremand Bramming, saa tilhørte den i alt Fald en anden Skurk.

ærlig, dydsirede Quinde Abelone Pedersdatter«, eller Christen Madsen i Sædding og »hans kære Hustru ærlig og gudfrygtig Quinde Inger Christensdatter«. Her er Navne, der staar Mennesker bagved, som vi sætter Pris paa at stifte Bekendtskab med. »At tælle lær mig, o Gud mine Dage, som Skibe og Fugle de løbe vel fage.« Ogsaa disse Ord kan vi vel alle, naar vi er kommen lidt op i Aarene, skrive under paa.

Nu fik disse Mennesker tildelt deres Livsafsnit, mens man skrev 1600, vil andre mens vi nu skriver 1900. Hvilket Tidsafsnit er da det vigtigste med Hensyn til legemlige og aandelige Vækstbetingelser? Herom kan der maaske være delte Meninger. Men de Mennesker, hvis Levetid falder i et Tidsafsnit, hvor Vilkaarligheder hersker, og hvor ingen er sikret mod Indgreb og Misgreb ovenfra og udefra, faar paa Forhaand tildelt et Minus fremfor dem, hvis Levnedsløb falder i et mere ligevægtigt Tidsrum.
